

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२१ (नेपाली संस्करण)

(२०७६ पुस १६ देखि २०७७ पुस १६ गतेसम्म अर्थात् सन् २०२० भरिका मानव अधिकार
उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्य/तथ्याङ्कको सङ्कलन)

प्रधान सम्पादक

श्रीराम बजगाई

सम्पादन मण्डल

गोविन्दप्रसाद त्रिपाठी
रमेशप्रसाद तिमल्सिना
गीता माली
आर्या अधिकारी

तथ्याङ्क प्रशोधन

अनुज के.सी.

मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका निमित्त

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

नागार्जुन नपा-१०, सूचाटार
पत्र मञ्जुषा २७२६, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. ०१-५२१८७७०, फ्याक्स नं. ०१-५२१८२५१
e-mail: insec@insec.org.np
Web-site: www.insec.org.np; inseconline.org

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२१

प्रकाशन मिति

२०७७ फागुन ७ गते

सङ्ख्या

२ हजार प्रति

प्रकाशक

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

सर्वाधिकार

इन्सेकमा सुरक्षित

(यस पुस्तकमा प्रकाशित सामग्री इन्सेकको स्रोत उल्लेख गरी पुनःमुद्रण गर्न सकिनेछ।)

फोटो

यस पुस्तकमा प्रकाशन गरिएका केही फोटोहरू अन्य स्रोतबाट पनि लिइएको छ ।

आईएसबीएन : ९७८-९९३७-९२३९-६-५

मुद्रक

डि०म ग्राफिक्स प्रेस
धापासी, काठमाडौं

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

भूमिका

परिच्छेदहरू

परिच्छेद १	जवाफदेहिप्रतिको प्रतिबद्धता	१
	नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तकका २९ वर्ष : यसले उठान गरेका राजनीतिक र सामाजिक सवालहरूको सिंहावलोकन	२५
परिच्छेद २	राज्य र मानव अधिकार	
	२.१ न्यायपालिका	३७
	२.२ कार्यपालिका	४७
	२.३ व्यवस्थापिका	५७
परिच्छेद ३	आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार	
	३.१ पूर्ण कार्यान्वयन भएन श्रम ऐन : चिया श्रमिकका समस्या ज्युँका त्युँ	६७
	३.२ 'बोक्सी' एक कुप्रथा : महिलाविरुद्ध हुने हिंसाको निरन्तरता	७३
	३.३ सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा भएका प्राकृतिक विपत्का घटना र त्यसले आर्थिक सामाजिक अधिकारमा पारेको प्रभाव	७९
	३.४ उपेक्षामा नवलपरासी पश्चिम र कपिलवस्तुका उखु किसान	८५
	३.५ कर्णाली प्रदेशमा बालविवाह : बाल अधिकार उल्लङ्घनको चक्र	८९
	३.६ कोभिड-१९ को प्रभाव : भारतबाट फर्किएका सुदूरपश्चिम प्रदेशका नागरिकहरूको आर्थिक सामाजिक अवस्था	९७

अनुसूचीहरू

अनुसूची १	सन् २०२० र मानव अधिकार उल्लङ्घनका तथ्यहरू	
	१. प्रदेश १	१०७
	२. प्रदेश २	१५५
	३. बागमती प्रदेश	१८९
	४. गण्डकी प्रदेश	२३३
	५. लुम्बिनी प्रदेश	२७३
	६. कर्णाली प्रदेश	३२१
	७. सुदूरपश्चिम प्रदेश	३६१
अनुसूची २	मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्याङ्क २०२०	३९५
अनुसूची ३	सन् २०२० को मानव अधिकार अवस्थाबारे राजनीतिक दलका धारणा	४०५
अनुसूची ४	सन् २०२० को मानव अधिकार अवस्थाबारे विभिन्न क्षेत्रको धारणा	४११
अनुसूची ५	क्रिया/प्रतिक्रिया	४२५
अनुसूची ६	नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२१ तयारीका क्रममा संलग्न व्यक्तिहरू	४४७

हार्दिक आभार

नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२१

तयार गर्ने क्रममा हामीलाई सहयोग गर्ने

नर्वेजियन दूतावास

ब्रेड फर द वर्ल्ड (BFTW)

डीसीए (DCA)

इन्सेकका जिल्ला प्रतिनिधिहरू

राजनीतिक दलहरू

मानव अधिकार तथा अन्य आयोगहरू

नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरू

सुरक्षा निकाय

पेसागत सङ्घसंस्थाहरू

तथा

अन्य सबैप्रति **आभारी छौं।**

जिल्लागत विषय सूची

प्रदेश १

१.१ ताप्लेजुङ	१०५
१.२ सङ्खुवासभा	११२
१.३ सोलुखुम्बु	११५
१.४ ओखलढुङ्गा	११८
१.५ खोटाङ	१२१
१.६ भोजपुर	१२४
१.७ धनकुटा	१२७
१.८ तेह्रथुम	१३०
१.९ पाँचथर	१३२
१.१० इलाम	१३५
१.११ भूया	१३८
१.१२ मोरङ	१४२
१.१३ सुनसरी	१४७
१.१४ उदयपुर	१५१

प्रदेश २

२.१ सप्तरी	१५७
२.२ सिरहा	१६३
२.३ धनुषा	१६६
२.४ महोत्तरी	१७१
२.५ सर्लाही	१७५
२.६ रौतहट	१७८
२.७ बारा	१८२
२.८ पर्सा	१८५

बागमती प्रदेश

३.१ दोलखा	१९१
३.२ सिन्धुपाल्चोक	१९३
३.३ रसुवा	१९६
३.४ धादिङ	१९८
३.५ नुवाकोट	२०१
३.६ काठमाडौँ	२०४
३.७ भक्तपुर	२०८
३.८ ललितपुर	२११
३.९ काभ्रेपलाञ्चोक	२१५
३.१० रामेछाप	२१८
३.११ सिन्धुली	२२१
३.१२ मकवानपुर	२२४
३.१३ चितवन	२२८

गण्डकी प्रदेश

४.१ गोरखा	२३५
४.२ मनाङ	२३९
४.३ मुस्ताङ	२४०
४.४ म्याग्दी	२४२
४.५ कास्की	२४५
४.६ लमजुङ	२५०
४.७ तनहुँ	२५३
४.८ नवलपरासी पूर्व	२५८
४.९ स्याङ्जा	२६३
४.१० पर्वत	२६५
४.११ बागलुङ	२६९

लुम्बिनी प्रदेश

५.१ रूकुम पूर्व	२७५
५.२ रोल्पा	२७८
५.३ प्यूठान	२८१
५.४ गुल्मी	२८४
५.५ अर्घाखाँची	२८७
५.६ पाल्पा	२९०
५.७ नवलपरासी पश्चिम	२९३
५.८ रूपन्देही	२९७
५.९ कपिलवस्तु	३०२
५.१० दाङ	३०६
५.११ बाँके	३१२
५.१२ बर्दिया	३१७

कर्णाली प्रदेश

६.१ डोल्पा	३२३
६.२ मुगु	३२५
६.३ हुम्ला	३२९
६.४ जुम्ला	३३२
६.५ कालीकोट	३३६
६.६ दैलेख	३४०
६.७ जाजरकोट	३४४
६.८ रूकुम पश्चिम	३४७
६.९ सल्यान	३५२
६.१० सुर्खेत	३५६

सुदूरपश्चिम प्रदेश

७.१ बाजुरा	३६३
७.२ बझाङ	३६६
७.३ दार्चुला	३६९
७.४ बैतडी	३७३
७.५ डडेल्धुरा	३७६
७.६ डोटी	३७९
७.७ अछाम	३८२
७.८ कैलाली	३८५
७.९ कञ्चनपुर	३९०

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) सन् १९८८ देखि मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायका लागि कार्यरत छ। सात प्रदेश कार्यालय तथा ७७ जिल्लाका प्रतिनिधिहरू मार्फत इन्सेकका नियमित कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूलाई अध्ययन/अनुगमन गर्नका लागि यसले देशका सतहत्तरै जिल्लामा प्रतिनिधिहरूको व्यवस्था गरेको छ।

कार्यकारी निर्देशक तथा निम्नलिखित कार्यक्रमहरूमार्फत इन्सेकको दैनन्दिन कार्य सञ्चालन गरिन्छ।

मानव अधिकार प्रलेख तथा पैरवी कार्यक्रम

२०७६ कालिक २२ गते सम्पन्न साधारण सभाले तीन वर्षका लागि चयन गरेको कार्यसमिति

अध्यक्ष - डा. इन्दिरा श्रेष्ठ
महासचिव - रुद्रबहादुर चर्मकार
कोषाध्यक्ष - गीता बराल

सदस्यहरू

- रघुनाथ अधिकारी
- दीपक काफ्ले
- नजीर मियाँ
- शोभाकर बुढाथोकी

निवर्तमान अध्यक्ष

- सुबोधराज प्याकुरेल

इन्सेकले आफ्नो स्थापनाकालदेखि मानव अधिकार अनुगमन, अभिलेख, प्रसार तथा पैरवी गर्ने क्रियाकलापहरूमार्फत मानव अधिकारको संरक्षण तथा संवर्द्धनको कार्य गर्दै आएको छ। मानव अधिकार अवस्थाको समग्र अभिलेखको खाँचो भएकाले वर्ष पुस्तकलगायतका अवधारणालाई सन् १९९२ देखि सुरुआत गरिएको हो। नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक, इन्सेक अनलाइन, स्थितिसूचक, प्राचीलगायत विषयगत प्रतिवेदनहरू इन्सेक जिल्ला प्रतिनिधिलगायतको स्रोतबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा प्रकाशित गरिँदै आएको छ। तथ्य, तथ्याङ्क विश्लेषण र अवस्था अनुगमनको आधारमा तयार गरिएका प्रतिवेदनहरू मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनको पैरवी गर्ने कार्यको सहयोगी सामग्रीको रूपमा प्रयोग गर्ने गरिएको छ। इन्सेकले गरेका प्रलेख र पैरवीको कार्यले मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटना न्यूनीकरण गराउन र मानव अधिकार संरक्षणको नीतिगत तथा कानुनी संरचनामा सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ। नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमार्फत गरेका प्रतिबद्धता, सन्धि र महासन्धिमा हस्ताक्षर गरी जनाएको ऐक्यबद्धता र नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरेका मानव अधिकारका मूल्य र मान्यताहरूलाई इन्सेकले प्रलेख तथा पैरवीमार्फत थप सुदृढ गराउन भूमिका खेलेछ।

मानव अधिकार शिक्षा कार्यक्रम

यस कार्यक्रमअन्तर्गत इन्सेकले स्थानीय मानव अधिकार संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा मानव अधिकार शिक्षाको प्रचार प्रसार गरिँदै आएको छ। संचेतनामार्फत ग्रामीण क्षेत्रमा जागरण फैलाउन यस कार्यक्रममार्फत मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम, समूह परिचालन, सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरिँदै आएको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत मानव अधिकारसम्बन्धी पुस्तक तथा तालिम सामग्री पनि प्रकाशन तथा वितरण हुँदै आएको छ। त्यसैगरी विभिन्न सरकारी विद्यालयहरूमा बाल अधिकार सचेतना समूह गठन गरी बाल अधिकारको विषयमा सचेतना तथा बालबालिकाको व्यक्तित्व विकाससम्बन्धी क्रियाकलापहरू यस कार्यक्रमअन्तर्गत सञ्चालन भइरहेका छन्। साथै समसामयिक मानव अधिकारका विषयवस्तुहरूलाई साप्ताहिक रूपमा रेडियो कार्यक्रम उत्पादन गरी रेडियोबाट प्रसारण गरिँदै आएको छ।

व्यवस्थापन कार्यक्रम

यस कार्यक्रम अन्तर्गत इन्सेकको सम्पूर्ण प्रशासन तथा अर्थ व्यवस्थापन पर्दछ। यस कार्यक्रमले मानव संशाधन व्यवस्थापन अन्तर्गत कर्मचारीको वृत्ति विकासका सम्बन्धमा पनि काम गर्दै आएको छ। इन्सेकको संस्थागत योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने काम पनि यस विभाग अन्तर्गत हुँदै आएको छ। इन्सेकको वार्षिक प्रतिवेदन जस्ता नियमित प्रकाशनको व्यवस्थापन पनि यही कार्यक्रम अन्तर्गत हुँदै आएको छ। संस्थाको सूचना व्यवस्थापन गर्ने कार्य अन्तर्गत पुस्तकालय तथा सूचना प्रविधिसम्बन्धी शाखाहरू पनि यस कार्यक्रम अन्तर्गत रहेका छन्।

इन्सेक कार्यालयहरू :

- प्रदेश १ कार्यालय, विराटनगर महानगरपालिका-११, जनपथ टोल, मोरङ फोन नं. ०२१-४७१०२५, ४७११२७
- प्रदेश २ कार्यालय, जनकपुरधाम उपमहानगरपालिका-८, मुरली चोक, धनुषा
- बागमती प्रदेश कार्यालय, हेटौँडा उपहानगरपालिका-२ संगमचोक, मकवानपुर, फोन नं. ०५७-५९०५५२
- गण्डकी प्रदेश कार्यालय, पोखरा महानगरपालिका-७, जनप्रिय मार्ग, कास्की, फोन नं. ०६१-४६५५१२
- लुम्बिनी प्रदेश कार्यालय, नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका-१२, एसओएस मार्ग, बाँके, फोन नं. ०८१-४१५३४३
- कर्णाली प्रदेश कार्यालय, वीरेन्द्रनगर नगरपालिका-७, इत्राम, सुर्खेत, फोन नं. ०८३-५२१४८९
- सुदूरपश्चिम प्रदेश कार्यालय, धनगढी उपमहानगरपालिका-४, उत्तरबेहडी, कैलाली, फोन नं. ०९१-५२२५७६, ५२१४४६